Sifatli ta’lim – yorqin kelajak

TERMIZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

ILMIY XABARNOMA

ISSN: 3060-4761

ILMIY JURNAL

№ 1 (05) MART 2026

SIFATLI TA'LIM – YORQIN KELAJAK

ISSN: 3060-4761

TerDPI ILMIY XABARNOMASI / SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI / НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

TERMIZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARNOMASI

SCIENTIFIC BULLETIN OF TERMEZ STATE
PEDAGOGICAL INSTITUTE

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТЕРМЕЗСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА

TERDPI ILMIY XABARNOMASI

2026/ № 1

O'zR OAK ning 2025-yil 24-sentabrdagi
375/5-sonli qarori bilan milliy ilmiy nashrlar
ro'yxatiga kiritilgan

Termiz – 2026

ISSN: 3060-4761

Muassis:
Termiz davlat pedagogika instituti

TERMIZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARNOMASI

ILMIY-USLUBIY JURNAL
Jurnal bir yilda bosma va elektron (o'zbek, rus, ingliz tillarida) shaklda chop etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2024-yil 6-iyundagi № 303723-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Matnlarda foydalanilgan manba, ko'chirma, mazmun va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgar. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 12.03.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 26,25
Ofset bosma. Ofset qog'ozi.
Adadi: 100 nusxa
Bahosi kelishilgan narxda.
Buyurtma: 174
Tahririyat manzili: Termiz tumani "Yangiobod" MFY, At-Termiziy ko'chasi 1-A uy.
"TerDU bosmaxonasi"da chop etildi.
Bosmaxona manzili: Termiz shahri, A.Navoiy ko'chasi, 42 uy.

BOSH MUHARRIR:
Xasanov Azizbek, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Kuldasheva Shaxnoza, kimyo fanlari doktori (DSc), professor

TEXNIK MUHARRIR:
Qurbanov Abdimalik, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

MAS'UL KOTIB:
To'rayev Ro'ziboy, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

TAHRIR HAY'AT A'ZOLARI:
Bernd Muller-Jacquier,f.f.d, professor (Germaniya)
Ponomaryova Lyudmila, p.f.d, professor (Rossiya)
Gerasyov Aleksandr, p.f.d, professor (Rossiya)
Buligina Yelena, f..f.d, professor (Rossiya)
Eshmetov Izzat, t.f.d, professor (O'zbekiston)
Abdikamalova Aziza, k.f.d, professor (O'zbekiston)
Salixanova Dilnoza, t.f.d, professor (O'zbekiston)
Jumaeva Dilnoza, t.f.d, professor (O'zbekiston)
Sagdullayeva Dilafruz, t.f.d, professor (O'zbekiston)
Turamuratov Ulug'bek, PhD, dotsent (O'zbekiston)
Norbo'tayev Xo'shboq, p.f.d,(DSc) professor (O'zbekiston)
To'rayev Rasul, f.m.f.n, professor (O'zbekiston)
Shamuratova Nagima, q.x.f.d. (DSc), professor (O'zbekiston)
Saidov Chorixon, f.m.f.d, professor (O'zbekiston)
Bozorov Lutfulla, k.f.d., (DSc) (O'zbekiston)
Mahmudov Yusup, p.f.d, professor (O'zbekiston)
Xudoyqulov Xol, p.f.d, professor (O'zbekiston)
Alimov Parda, f.f.d, professor (O'zbekiston)
Xoliqnazarov Begali, b.f.n, dotsent (O'zbekiston)
Qodirov Baxtiyor, PhD, dotsent (O'zbekiston)
Tojiyev Panji, t.f.d,(DSc), dotsent (O'zbekiston)
Qosimov Shavkat, PhD, professor (O'zbekiston)
Saidaxmatov Sharifbek, t.f.f.d., PhD,dotsent (O'zbekiston)
Xudoyberdiyev Shuxrat, PhD,dotsent (O'zbekiston)
Umarov Aziz, PhD (O'zbekiston)
Abduraxmonov Eldor, k.f.d, ,(DSc), professor (O'zbekiston)
Shabbazova Dilfuza, PhD, dotsent (O'zbekiston)
Nuritdinova Xurshida, PhD (O'zbekiston)
Quvvatova Mohira, PhD (O'zbekiston)
Mardonova Lobar, PhD, dotsent (O'zbekiston)
Nurmatov Norqobil, q.x.f.d, (DSc), professor (O'zbekiston)
Ismailov Botir, PhD, (O'zbekiston)
Sattorov Sardor, PhD (O'zbekiston)
Allamuradov Anvar, PhD, dotsent (O'zbekiston)
Kabilova Sayyora, PhD (O'zbekiston)
Ismailov Murodulla, PhD, dotsent (O'zbekiston)
Eshmuradov Olmosbek, PhD,dotsent (O'zbekiston)
Isayev Oybek, Phd (O'zbekiston)
Norliyev Rustam, f.f.n, dotsent (O'zbekiston)
Berdiyeva Muhabbat, Phd, professor (O'zbekiston)
Shirnazarova Zamira, Phd,dotsent (O'zbekiston)
Narbasheva Mexri, p.f.n, professor (O'zbekiston)
Kuzimurotova Dinara, Tahririy-nashriyot bo'limi muharriri (O'zbekiston)

ISSN: 3060-4761

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Хасанов Азизбек, доктор педагогических наук (DSc), профессор.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:
Кулдашева Шахноза, доктор химических наук (DSc), профессор

ТЕХНИЧЕСКИЙ РЕДАКТОР:
Курбанов Абдималик, доктор философии по техническим наукам (PhD)

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ:
Тураев Рузибой, доктор философии по педагогическим наукам (PhD)

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:
Бернд Мюллер-Жакье, д.ф.н., профессор (Германия)
Пономарева Людмила, д.п.н., профессор (Россия)
Герасёв Александр, д.п.н., профессор (Россия)
Булыгина Елена, д.ф.н., профессор (Россия)
Эшметов Иззат, д.т.н, профессор (Узбекистан)
Абдикамалова Азиза, д.к.н., профессор (Узбекистан)
Салиханова Дильноза, д.т.н, профессор (Узбекистан)
Джумаева Дильноза, д.т.н, профессор (Узбекистан)
Сагдуллаева Дилафруз, д.т.н, профессор (Узбекистан)
Турамурадов Улугбек, д.ф.п.н, доцент (Узбекистан)
Норбутаев Хушбок, д.п.н, профессор (Узбекистан)
Тураев Расул, к.ф.м.н, профессор (Узбекистан)
Шамуратова Нагима, д.с.н, профессор (Узбекистан)
Саидов Чорихон, д.ф.м.н, профессор (Узбекистан)
Бозоров Лутфулла, д.т.н. (Узбекистан)
Махмудов Юсуп, д.п.н, профессор (Узбекистан)
Худойкулов Хол, д.п.н, профессор (Узбекистан)
Алимов Парда, ф.ф.н, профессор (Узбекистан)
Халикназаров Бегали, к.б.н, доцент (Узбекистан)
Кодиров Бахтиёр, д.ф.п.н, доцент (Узбекистан)
Таджиев Панджи, д.т.н., доцент (Узбекистан)
Касимов Шавкат, д.ф.п.н, профессор (Узбекистан)
Саидахматов Шарифбек, д.ф.и.н, доцент (Узбекистан)
Худойбердиев Шухрат, д.ф.п.н, доцент (Узбекистан)
Умаров Азиз, д.ф.п.н, (Узбекистан)
Абдурахманов Эльдор, д.х.н., профессор (Узбекистан)
Шаббазова Дилфуза, д.ф.п.н, доцент (Узбекистан)
Нуритдинова Хуршида, д.ф.п.н (Узбекистан)
Кувватова Махира, д.ф.п.н (Узбекистан)
Мардонова Лобар, д.ф.ф.н, доцент (Узбекистан)
Нурматов Норкабил, д.с.н., профессор (Узбекистан)
Исмаилов Ботир, д.ф.п.н (Узбекистан)
Сатторов Сардор, д.ф.п.н (Узбекистан)
Алламурадов Анвар, д.ф.п.н. доцент (Узбекистан)
Кабилова Сайёра, д.ф.ф.н, (Узбекистан)
Исмаилов Муродулла, д.ф.п.н, доцент (Узбекистан)
Эшмурадов Олмосбек, д.ф.п.н, доцент (Узбекистан)
Исаев Ойбек, д.ф.и.н (Узбекистан)
Норлиев Рустам, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бердиева Мухаббат, д.ф.п.н, профессор (Узбекистан)
Ширназарова Замира, д.ф.ф.н, доцент (Узбекистан)
Нарбашева Мехри, к.п.н. профессор (Узбекистан)
Кузимуротова Динара, редактор редакционно-издательского отдела, (Узбекистан).

Основатель:
Термезский государственный педагогический институт

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТЕРМЕЗСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА

Журнал издается в печатном и электронном виде (на узбекском, русском, английском языках) в течение одного года.

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством № 303723 от 6 июня 2024 года.

Авторы несут ответственность за достоверность источников, выдержек, содержания и информации, используемых в текстах. При копировании из журнала необходимо указывать источник.

Разрешение получено: 12.03.2026.
Размер бумаги: 70x85.
Печатная форма: 26,25.
Офсетная печать.
Офсетная бумага.
Количество: 100 экз.
Цена указана по договорённой цене.
Заказ: 174
Адрес редакции: Термезский район, «Янгиабад» МФМ, улица Ат-Термизи, дом 1-А.
Отпечатано в типографии «ТерГУ».
Адрес типографии: город Термез,улица А.Навоий, дом 42.

ISSN: 3060-4761

Founder:
Termiz State Pedagogical Institute

SCIENTIFIC BULLETIN OF TERMEZ STATE PEDAGOGICAL INSTITUTE

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL

The magazine is published in printed and electronic form (in Uzbek, Russian, English) in one year.

Registered by the Information and Mass Communications Agency under the Presidential Administration of the Republic of Uzbekistan with certificate No. 303723 dated June 6, 2024.

The authors are responsible for the accuracy of the sources, excerpts, content and information used in the texts. When copying from a journal, the source must be noted.

Permission to print: 12.03.2026
Paper size: 70x85
Printing plate: 26.25
Offset printing.
Offset paper.
Quantity: 100 copies
Price at the agreed price.
Order: 174
Editorial address: Termez district, «Yangiabad» MCK, At-Termiziy street, 1-A.
Printed at the "TerSU printing house". Address: Termez city, A.Navoiy street, 42.

THE EDITOR-IN-CHIEF:
Xasanov Azizbek, Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Kuldasheva Shakhnoza, Doctor of Chemical Sciences (DSc), Professor

TECHNICAL EDITOR:
Qurbanov Abdimalik, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences

RESPONSIBLE SECRETARY:
Turaev Ruziboy, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:
Bernd Muller-Jacquier, Doctor of Philological Sciences, Professor (Germany)
Ponomaryova Lyudmila, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Russia)
Gerasyov Aleksandr, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Russia)
Buligina Yelena, Doctor of Philological Sciences, Professor (Russia)
Eshmetov Izzat, Doctor of Technical Sciences, Professor (Uzbekistan)
Abdikamalova Aziza, Doctor of Chemical Sciences, Professor (Uzbekistan)
Salikhanova Dilnoza, Doctor of Technical Sciences, Professor (Uzbekistan)
Jumaeva Dilnoza, Doctor of Technical Sciences, Professor (Uzbekistan)
Sagdullayeva Dilafruz, Doctor of Technical Sciences, Professor (Uzbekistan)
To'ramuratov Ulug'bek, PhD, Associate Professor (Uzbekistan)
Norbo'tayev Xo'shboq, Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Prof. (Uzbekistan)
To'rayev Rasul, Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Prof. (Uzbekistan)
Shamuratova Nagima, Doctor of Agricultural Sciences (DSc), Prof. (Uzbekistan)
Saidov Chorikhon, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Prof. (Uzbekistan)
Bozorov Lutfulla, Doctor of Technical Sciences (DSc), (Uzbekistan)
Mahmudov Yusup, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Uzbekistan)
Khudoyqulov Khol, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Uzbekistan)
Parda Alimov, Candidate of Philological Sciences, Professor (Uzbekistan)
Xoliqnazarov Begali, Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, (Uzbekistan)
Qodirov Baxtiyor, PhD, Associate Professor (Uzbekistan)
Tojiyev Panji, Doctor of Technical Sciences (DSc), Associate Professor (Uzbekistan)
Qosimov Shavkat, PhD, Professor (Uzbekistan)
Saidakhmatov Sharifbek, PhD, Associate Professor (Uzbekistan)
Khudoyberdiyev Shuxrat, PhD (Uzbekistan)
Umarov Aziz, PhD (Uzbekistan)
Abduraxmonov Eldor, Doctor of Chemical Sciences, Professor (Uzbekistan)
Shabbazova Dilfuza, PhD, Associate Professor (Uzbekistan)
Nuritdinova Khurshida, PhD (Uzbekistan)
Quvvatova Mohira, PhD (Uzbekistan)
Mardonova Lobar, PhD, Associate Professor (Uzbekistan)
Nurmatov Norqobil, Doctor of Agricultural Sciences (DSc), Profess. (Uzbekistan)
Ismailov Botir, PhD (Uzbekistan)
Sattorov Sardor, PhD (Uzbekistan)
Allamuradov Anvar, PhD, Associate Professor (Uzbekistan)
Kabilova Sayyora, PhD, (Uzbekistan)
Ismailov Murodulla, PhD, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshmuradov Olmosbek, PhD, Associate Professor (Uzbekistan)
Isayev Oybek, PhD (Uzbekistan)
Norliyev Rustam, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Berdiyeva Muhabbat, PhD, Professor (Uzbekistan)
Shirnazarova Zamira, PhD, Associate Professor (Uzbekistan)
Narbasheva Mexri, Candidate of Psychological Sciences, Professor (Uzbekistan)
Kuzimurotova Dinara, Editor, Editorial-Publishing Department (Uzbekistan)

ISSN: 3060-4761
TerDPI ILMIY XABARNOMASI / SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI / НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

YANGI O‘ZBEKISTON YOSHLARI: ISH IZLOVCHIDAN — QIYMAT YARATUVCHIGA TRANSFORMATSIYA

AZIZBEK XASANOV,
Termiz davlat pedagogika instituti rektori, pedagogika fanlari doktori, professor

Bugungi kunda O‘zbekistonda yoshlar bandligini ta’minlash va ularning intellektual salohiyatini ro‘yobga chiqarish davlat siyosatining eng ustuvor yo‘nalishiga aylandi. Prezidentimiz tomonidan Ko‘ksaroyda o‘tkazilgan yoshlar bilan ochiq muloqotda belgilangan vazifalar nafaqat poytaxtda, balki chekka hududlardagi oliy ta’lim muassasalarida ham real amaliyotga ko‘chmoqda. Buning amaliy ifodasini Termiz davlat pedagogika instituti misolida ko‘rishimiz mumkin.

TA’LIM VA INNOVATSIYA INTEGRATSIYASI

Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan “Universitet — innovatsiya va tadbirkorlik xabi” g‘oyasi bugun Termiz davlat pedagogika instituti faoliyatining asosiy mezonidir.

2026-2027-yillarga mo‘ljallangan “Yo‘l xaritasi” doirasida institutda ta’lim sifatini xalqaro tajriba asosida transformatsiya qilish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar boshlangan. Xususan, 2026-yil fevral oyidagi davlatimiz rahbari qarorlari ijrosini ta’minlash maqsadida institutda Startap ekotizimi yo‘lga qo‘yildi. Bu shunchaki nazariy bilim emas, balki talabalarni real bozor sharoitiga tayyorlashning zamonaviy mexanizmidir. Shu bois ham universitetda bir qator yangi loyiha ishlanmalari bo‘yicha ish olib borilayotir. Jumladan, “Yosh muhandis” ilmiy-tadqiqot loyihalashtirish markazini tashkil etish loyihasi Tasviriy san’at kafedrasi mudiri Faxriddin Toshpo‘latov tomonidan taqdim etilgan bo‘lib, unda “Yosh muhandis” ilmiy-tadqiqot loyihalashtirish markazini tashkil etish orqali yoshlarning muhandislik, texnik va ijodiy salohiyatini rivojlantirish asosiy maqsad qilingan. Shuningdek, inklyuziv ta’lim o‘quvchilari uchun “Power band” va magnitli ruchka loyihasini taqdim etayotgan Boshlang‘ich ta’lim kafedrasi o‘qituvchisi Sitora Alimardanova ham nuqsoni bor bolalarda yozish ko‘nikmasini shakllantirish maqsadida maxsus ishlab chiqilgan “Power band” va magnitli ruchkani yaratish ko‘zda tutilgan. Mazkur moslamalar bolalarning qo‘l mushaklarini to‘g‘ri ishlashiga yordam beradi, yozish jarayonidagi qiyinchiliklarni kamaytiradi hamda yozishga bo‘lgan qiziqishni oshiradi. Loyiha inklyuziv ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qilib, ijtimoiy ahamiyatga ega innovatsion yechim hisoblanadi. Institut doktoranti Sitora Alimardanova “Akademik harakatchanlik” dasturida inklyuziv ta’limga oid ishlanmasi bilan qatnashib, 54 million so‘mlik loyiha g‘olibasi bo‘lganligini faxr bilan e’tirof etish mumkin. Shuningdek, Tabiiy va aniq fanlar fakulteti biologiya ta’lim yo‘nalishi talabasi Feruza To‘xtamurodova tomonidan taqdim etilgan “Chayonlarni laboratoriya sharoitida boqish, ko‘paytirish va ulardan zahar olish” loyihasi chayonlarni sun’iy muhitda boqish va ko‘paytirish hamda ulardan zahar olish texnologiyasini ishlab chiqishga qaratilgan. Loyihaning asosiy maqsadi chayon zahrining biologik va tibbiy xususiyatlarini

ISSN: 3060-4761
TerDPI ILMIY XABARNOMASI / SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI / НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

o‘rganish, farmatsevtika va tibbiyot sohalarida foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishdan iborat. Ushbu loyiha ilmiy tadqiqotlar bilan bir qatorda iqtisodiy va amaliy ahamiyatga ham ega bo‘lib, mahalliy sharoitda biologik mahsulotlar yetishtirish imkonini yaratadi.

“STARTAP GARAJ”DAN “VENCHUR FONDLAR”GACHA

Yoshlarni ish beruvchiga aylantirish yo‘lida Termiz davlat pedagogika instituti Surxondaryo viloyati hokimligi bilan hamkorlikda bir qator tizimli bosqichlarni amalga oshirmoqda. Talaba va yosh tadqiqot-chilarning inno-vatsion g‘oyalari yagona bazaga jamlanib, “Aloqa venchur”, “Yoshlar venchur” kabi fondlar hamda “Startap garaj” bilan doimiy aloqa o‘rnatildi. Bu esa yoshlarga 10 milliard so‘mgacha kredit va investitsiya jalb qilish imkonini beradi. Qolaversa, IT Park Termiz va Termiz yoshlar Texnoparki bilan hamkorlikda o‘tkazilayotgan targ‘ibot tadbirlari talabalarga biznes-inkubatsiya va akseleratsiya dasturlari haqida tushuncha berilmoqda.

“MENING BIRINCHI KASBIM” VA KELAJAK ISTIQBOLLARI

Prezidentimiz ta’kidla-ganidek, 2030-yilgacha mehnat bozoriga 1 million nafar yosh kirib keladi. Ushbu demografik o‘sishni iqtisodiy drayverga aylantirish uchun Termiz davlat pedagogika instituti kabi oliygohlarda talabalarni nafaqat diplomli mutaxassis, balki “qiymat yaratuvchi” shaxs sifatida tarbiyalashga e’tibor qaratilmoqda.

“Mening birinchi kasbim” dasturi doirasidagi stajirovka tizimi talabalarning amaliy tajriba yetishmasligi bilan bog‘liq muammolarini hal etishga xizmat qiladi. Termiz davlat pedagogika institutida olib borilayotgan islohotlar shuni ko‘rsatadiki, bugungi yoshlar faqat ish o‘rni kutib o‘tiruvchilar emas, balki o‘z g‘oyalari bilan yangi ish o‘rinlari yaratuvchi kuchga aylanmoqda. Bu — Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining eng mustahkam poydevoridir.

Oltmish mingdan ziyod yoshlar vakillari ishtirok etgan Prezidentimiz bilan muloqot yurtimizda o‘sib kelayotgan yosh avlod vakillarini har tomonlama barkamol insonlar etib tarbiyalash, ularning huquq va manfaatlarini ta’minlash, qobiliyati va salohiyatini ro‘yobga chiqarishga qaratilgan davlat siyosatining amaliy ifodasidir. Oliygohni tamomlagan 2 200 nafar bitiruvchidan 2 024 nafarining bandligi ta’minlangani ham ulkan yutuq deyish mumkin.

“Kelajakka qadam” dasturi doirasida 35 ta loyiha moliyalashtirilib, 661 nafar ijtimoiy ko‘makka muhtoj, yetim va nogiron talabalar moddiy rag‘batlantirildi. “Kelajak tadbirkori” dasturi doirasida o‘zini o‘zi band qilgan yoshlarga garovsiz 20 million so‘mgacha kredit ajratilishi ko‘plab yoshlar uchun ilk iqtisodiy imkoniyat eshigini ochadi. Bu mablag‘ orqali hunarmandchilik, xizmat ko‘rsatish, IT va kichik ishlab chiqarish kabi yo‘nalishlarda faoliyat boshlash imkoniyati kengayadi. Eng muhimi, garov talab qilinmasligi yoshlarning

ISSN: 3060-4761

moliyaviy to‘siqlarini kamaytiradi. Tadbirkorlik ko‘nikmasiga ega bo‘lib, o‘z biznesini boshlayotgan yoshlarga 300 million so‘mgacha kredit berilishi esa startap tashabbuslarni real loyihaga aylantirishga xizmat qiladi. Bu yoshlarning faqat ish izlovchi emas, balki ish o‘rinlari yaratuvchi kuchga aylanishini ta’minlaydi.

Ayniqsa, kamida 5 nafar bitiruvchini ishga olgan tadbirkorlarga 10 milliard so‘mgacha kredit berilishi — yoshlar bandligini ta’minlashga qaratilgan strategik yondashuvdir. Bu tizim nafaqat tadbirkorni qo‘llab-quvvatlaydi, balki ta’lim muassasalarini bitirgan yoshlarning ish bilan ta’minlanishiga ham kuchli turtki beradi.

Shuningdek, oliy o‘quv yurtining bir qator salohiyatli yoshlari nomdor stipendiyalar bilan taqdirlanishganligi universitetning ilmiy yuksalayotganligini ifoda etadi. Qolaversa, ta’limdagi yuqori ko‘rsatkichlari, ilmiy izlanishlardagi faolligi, fan olimpiadalari va jamoat ishlaridagi namuna bo‘ladigan yoshlar institut tomonidan ta’sis etilgan “Rektor stipendiyasi” sovrindorlari sifatida e’tirof etilib, ularning o‘quv, ilmiy hamda ma’naviy-ma’rifiy yo‘nalishdagi yutuqlari keng jamoatchilikka ibrat sifatida ko‘rsatilmoqda.

maslahat, taklif, ogohlantirish, hamdardlik, tilak bildirish.

5–guruh. Noverbal muloqot vositalaridan foydalana bilish ko'nikmasi – muloqotning paralingvistik vositalari (intonatsiya, temp, tanaffus, diksiya, temp, diksiya, ohang) dan to'g'ri foydalana bilish, ekstralingvistik vositalar (kulgu, shovqin, qarsaklar)dan samarali foydalanish, muloqotning kinetik vositalari (imo–ishora, mimika)dan foydalanish.

6–guruh. Suhbat jarayonida hamkorlik munosabatlarini o'rnatish – dialog shaklida, polilog shaklida.

Shaxs kommunikativligi uning ijtimoiy faolligini, ijtimoiyashuvini, ijtimoiy muhitdagi faolligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan ijtimoiy–kommunikativ kompetentlik o'zaro uzviy bog'liq tushuncha sifatida o'rganiladi.

Adaptatsiya tushunchasi ijtimoiy va tabiiy fanlar doirasida keng qo'llaniladigan tushuncha bo'lib, tirik organizmlar (yoki ular tarkibiy qismlari)ning ma'lum bir muhitga, vaziyatga moslashuvini nazarda tutadi.

"O'zbek tilining izohli lug'ati"da "adaptatsiya" so'zi lotin tilidan olingan bo'lib, "adapdatio"– "moslashuv" ma'nosini anglatishi va organizmning atrof–muhit sharoitlariga moslashishi, ko'nikishi ma'nolarida ishlatilishi qayd etiladi[8].

Umumiy holda adaptatsiya barcha tirik organizmlarning o'zgaruvchan muhitga moslashuvchanligi bilan bog'liq bo'lgan fundamental xususiyatlarini o'z ichiga oladi. Ushbu tushuncha tirik organizmlarning tabiiy, biologik, ijtimoiy xususiyatlari bilan bog'liq holda, tabbiy, ijtimoiy, psixologik va pedagogik fanlar tizimida keng qo'llaniladi.

Ijtimoiy moslashuv uzluksiz xususiyatga ega ekanligiga qaramasdan, uni, odatda individning o'z faoliyatini va o'zini o'rab turgan ijtimoiy davrasini tubdan o'zgartirish davrlari bilan bog'laydilar. Moslashish jarayonining ijtimoiy muhitga faol ta'sir etish ko'rinishi va muhitdagi maqsad va qadriyatlarni kelishuvchanlik bilan, passiv qabul qilish ko'rinishi bo'ladi. Ijtimoiy moslashish shaxs ijtimoiylashuvining asosiy ijtimoiy–psixologik omillaridan biridir[70].

XULOSA. Ta'kidlash kerakki, potentsial salbiy oqibatlar odatda subyekt o'rnatilgan ijtimoiy me'yorlarga moslashishda qiyinchiliklarga duch kelgan yoki aksincha, atrofdagi madaniy muhitning buzg'unchi elementlari ta'siri ostida bo'lgan holatlarda paydo bo'ladi. Bunday sharoitda shaxsiy yo'riqnomalar va ijtimoiy-madaniy kontekst o'rtasida nomuvofiqlik mavjud bo'lib, bu shaxs va jamiyat institutlari o'rtasidagi barqaror aloqalarning buzilishiga, madaniy davomiylikning buzilishiga, ijtimoiy va qadriyatlarning tartibsizligi holatining paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin. Ushbu salbiy jarayonlar deviant xulq-atvor va ijtimoiy disfunktsiyaning turli shakllarida, jumladan tajovuzkor reaktsiyalar, avantürizm, doimiy moslashuv va ijtimoiy o'zaro ta'sirning xaotik naqshlarini shakllantirishda namoyon bo'lishi mumkin. Bunday ko'rinishlar, bir tomondan, ijtimoiy va kommunikativ etuklikning etishmasligini, boshqa tomondan, individual sotsializatsiya shartlarini tizimli tuzatish zarurligini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1.Титова В.Б. Коммуникативная культура как условие успешности деятельности специалиста социально–культурной сферы, дисс. канд. пед. наук. Л., 2005. —154 с.

2.Касентаева К.У. Развитие коммуникативных компетенций старшеклассников на основе исползования дебатных технологий. Автореф. … дис. канд. пед. наук. – Алматы, 2019. – 28 с.

3.Xasanboeva O. va b.q. Oila pedagogikasi. – T.: Aloqachi, 2007. – 384 b.

4.Зимняя, И.А. Ключевые компетентности как результативно–целевая основа компетентностного подхода в образованииТекст. / И.А. Зимняя. М., 2004. – 392 с.

5.Трунова, А. Р. Научно–теоретические подходы к определению навыков коммуникации / А.Р. Трунова. – Текст : непосредственный // Молодой ученый. –2018. – № 30 (216). – С. 76–79.

6.Калдыбаев С.К., Омурзакова Ч.Ч. Уровни социально–коммуникативной компетентности учащихся // Международный журнал экспериментального образования. – 2016. – № 5–1. – С. 20–23;

7.Шератт Д. Петер М. Теория и практика гуманитарного образования: ценностно–коммуникативный подход: перев. Шулько– Волгоград: ВГПУ, 2001. – 48 с.

8.O'zbek tilining izohli lug'ati. J. V. / Tahrir hay'ati: T.Mirzaev va b.q. Toshkent: "O'zbekiston milliy ensklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2008. – 608 b. 537–b.

Григорев Д. В. Программа внеурочной деятелности. Познавателная деятелност. Проблемно–ценностное общение: пособие для учительей образовательных учреждений/ Д. В.Григорев, П. В.Степанов. – М.: Просвещение, 2011.– 96с.

ISSN: 3060-4761
TerDPI ILMIY XABARNOMASI / SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI / НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

UDK: 78:31.128
ORCID: 0009 0003 6966 434X

N.A.XOLIQOV
Termiz davlat pedagogika instituti,
Tillar fakulteti "Rus tili va
adabiyoti" kafedrasi o'qituvchisi
E-mail: nasriddinabdikarimovich76@gmail.com

TA'LIM, FAN VA BIZNESNING O'ZARO SAMARALI ALOQALARINI TA'MINLASHDA XORIJIY DAVLATLAR YUTUQLARI (qiyosiy tahlil)

ANNOTATSIYA. 1. Tadqiqot maqsadi: Mazkur maqola ta'lim, fan va biznes (universitet-sanoat-davlat) o'rtasidagi hamkorlikning zamonaviy modellarini xorijiy davlatlar tajribasi misolida qiyosiy tahlil qiladi. Uch spiral (Triple Helix) nazariyasi asosida AQSh, Yevropa Ittifoqi mamlakatlari, Xitoy va rivojlanayotgan davlatlar (Vetnam, Tunis) tajribalari yoritiladi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, samarali hamkorlik mexanizmlari davlatning institusional salohiyati, bozor ishtirokchilarining faolligi va fuqarolik jamiyatining javobgarligiga qarab farqlanadi. Maqolada muvaffaqiyatli xorijiy amaliyotlar asosida O'zbekiston uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

2. Tadqiqot metodlari: Bu metodlar doirasida xalqaro tashkilotlar (Evropa Komissiyasi, Jahon banki) hisobotlari, xorijiy universitetlarning strategik hamkorlik memorandumlari va «Evropa universitetlari» tashabbusi kabi transmilliy dasturlar natijalari tahlil qilinadi. Ayniqsa, CESAER tomonidan ishlab chiqilgan «Mission 3.1» konsepsiyasi kabi innovasion yondashuvlar o'rganiladi.

Ushbu metodlar majmui ta'lim, fan va biznes integratsiyasining turli modellarini chuqur o'rganish va ularning O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlarini aniqlash imkonini beradi.

3. Tadqiqot natijalari: Xorijiy davlatlarda ta'lim, fan va biznes integratsiyasining turli modellari mavjudligini va ularning samaradorligini ko'rsatdi. eng samarali modellarda ta'lim, fan va biznes integratsiyasi tizimli, institusionallashgan va uzluksiz moliyalashtiriladigan jarayon sifatida tashkil etilgan.

4. Xulosalar: Ta'lim, fan va biznes integratsiyasi zamonaviy innovasion iqtisodiyotning asosini tashkil etib, bu sohada ilg'or xorijiy tajribalarni milliy sharoitlarga moslashtirish.

KALIT SO'ZLAR: *Uch spiral modeli, innovasion ekosistema, universitet-sanoat hamkorligi, bilimlar transferi, tadbirkorlik universiteti, qiyosiy tahlil*

ДОСТИЖЕНИЯ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭФФЕКТИВНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОБРАЗОВАНИЯ, НАУКИ И БИЗНЕСА (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ)

АННОТАЦИЯ: 1. Цель исследования: В данной статье представлен сравнительный анализ современных моделей сотрудничества между образованием, наукой и бизнесом (университет-промышленность-государство) на примере опыта зарубежных стран. На основе теории «тройной спирали» рассматривается опыт США, стран Европейского союза, Китая и развивающихся стран (Вьетнам, Тунис). Результаты анализа показывают, что эффективные механизмы сотрудничества различаются в зависимости от институционального потенциала государства, активности участников рынка и ответственности гражданского общества. В статье разработаны практические рекомендации для Узбекистана, основанные на успешной зарубежной практике.

2. Методы исследования: В рамках этих методов анализируются отчеты международных организаций (Европейская комиссия, Всемирный банк), меморандумы о стратегическом сотрудничестве зарубежных университетов и результаты транснациональных программ, таких как инициатива «Европейские университеты». В частности, изучаются инновационные подходы, такие как концепция «Миссия 3.1», разработанная CESAER.

Комплекс этих методов позволяет провести углубленное изучение различных моделей интеграции образования, науки и бизнеса и определить их применение в условиях Узбекистана.

3. Результаты исследования: было показано существование различных моделей интеграции образования, науки и бизнеса в зарубежных странах и их эффективность. В наиболее эффективных моделях интеграция образования, науки и бизнеса организована как систематический, институционализированный и непрерывно финансируемый процесс.

4. Выводы: Интеграция образования, науки и бизнеса формирует основу современной инновационной экономики, адаптируя передовой зарубежный опыт в этой области к национальным условиям.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *трехспиральная модель, инновационная экосистема, сотрудничество университета и промышленности, передача знаний, предпринимательский университет, сравнительный анализ.*

ACHIEVEMENTS OF FOREIGN COUNTRIES IN ENSURING EFFECTIVE INTERACTION BETWEEN EDUCATION, SCIENCE AND BUSINESS (COMPARATIVE ANALYSIS)

ABSTRACT: 1. Purpose of the study: This article presents a comparative analysis of modern models of cooperation between education, science, and business (university-industry-government) using international experience as an example. Based on the Triple Helix theory, the experience of the United States, the European Union, China, and developing countries (Vietnam and Tunisia) is examined. The analysis shows that effective cooperation mechanisms vary depending on the institutional capacity of the state, the activity of market participants, and the responsibility of civil society. The article develops practical recommendations for Uzbekistan, based on successful international practices.

2. Research Methods: These methods include an analysis of reports from international organizations (the European Commission, the World Bank), memoranda on strategic cooperation between foreign universities, and the results of transnational programs such as the European Universities Initiative. In particular, innovative approaches such as the «Mission 3.1» concept developed by CESAER are explored.

The combination of these methods allows for an in-depth study of various models of integrating education, science, and business and their applicability to the context of Uzbekistan.

3. Research results: The existence and effectiveness of various models for integrating education, science, and business in foreign countries were demonstrated. The most effective models organize the integration of education, science, and business as a systematic, institutionalized, and continuously funded process.

4. Conclusions: The integration of education, science, and business forms the foundation of a modern innovative economy, adapting advanced international experience in this field to national conditions.

KEYWORDS: *triple helix model, innovation ecosystem, university-industry cooperation, knowledge transfer, entrepreneurial university, comparative analysis.*

KIRISH. Jahon iqtisodiyoti bilimlarga asoslangan rivojlanish modeliga o'tayotgan hozirgi davrda ta'lim, fan va biznes o'rtasidagi samarali aloqalar milliy raqobatbardoshlikning asosiy omiliga aylanmoqda. Universitetlar endi faqat ta'lim beruvchi muassasalar emas, balki innovasiyalarni yaratuvchi, startaplarni shakllantiruvchi va iqtisodiy o'sishning drayveri sifatida faoliyat yuritmoqda.

Ta'lim-fan-biznes hamkorligining nazariy asosi sifatida Genri Etskovis va Loet Leydesdorf tomonidan ishlab chiqilgan «uch spiral» (Triple Helix) modeli alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur modelga ko'ra, universitet, sanoat va davlat o'rtasidagi o'zaro noxotiraviy munosabatlar innovasion rivojlanishning «DNK»sini tashkil etadi . Biroq, turli mamlakatlarda ushbu spirallarning o'zaro ta'sir mexanizmlari, ularning rivojlanish darajasi va samaradorligi jihatidan sezilarli farqlar mavjud.

Mazkur tadqiqotning maqsadi – ta'lim, fan va biznes o'rtasidagi samarali aloqalarni ta'minlash borasida rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlarning ilg'or tajribalarini qiyosiy tahlil qilish va ushbu tajribalar asosida O'zbekiston uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR. 1. Nazariy-metodologik asoslar: Uch spiral modeli va uning transformasiyasi

XX asrning o'rtalarida Vannevar Bush tomonidan ilgari surilgan chiziqli innovasiya modeli davlat tomonidan moliyalashtiriladigan fundamental tadqiqotlar natijalari biznes tomonidan tijoratlashtirilishini nazarda tutar edi . Biroq, amaliyotda innovasion jarayonlar ancha murakkab kechadi.

Uch spiral modelining zamonaviy talqinida universitetlar ikkinchi akademik inqilob – tadbirkorlik universitetiga aylanish bosqichini boshdan kechirmoqda. Endi ular nafaqat bilim yaratuvchi, balki bu bilimlarni tijoratlashtiruvchi va iqtisodiy rivojlanishga bevosita hissa qo'shuvchi sub'ektlarga aylanmoqda .

So'nggi yillarda uch spiral modeli yanada rivojlantirilib, barqaror rivojlanish maqsadlariga moslashtirilmoqda. Tadqiqotchilar tomonidan taklif etilgan mexanizmga asoslangan yondashuvda to'rtta asosiy jarayon ajratib ko'rsatiladi: normativ muvofiqlashtirish, tarmoqlararo o'qish, institusional joylashtirish va kollektiv refleksivlik . Ushbu mexanizmlar hamkorlikning barqaror natijalarga erishishini ta'minlaydi.

Shuningdek, Yangi indikatorlar – ishtirok (involvement) va o'zaro ta'sir (interaction) ko'rsatkichlari orqali universitet-sanoat-davlat munosabatlarining uch atributi (nisbat, muvozanat va nomutanosiblik) asosida baholash imkoniyati yaratilgan . Bu esa hamkorlik samaradorligini aniqroq o'lchash imkonini beradi.

2. Rivojlangan davlatlar tajribasi: AQSh va Yevropa mamlakatlari

AQSh modeli tarixan davlat tomonidan moliyalashtiriladigan fundamental tadqiqotlar va xususiy sektorning tadqiqot va ishlanmalarga katta sarmoya kiritishiga asoslangan. 1981 yildan boshlab sanoatning tadqiqot va ishlanmalarga sarmoyasi davlat sarmoyasidan oshib ketdi va hozirda AQShdagi barcha tadqiqot va ishlanmalarning asosiy qismi biznes tomonidan moliyalashtiriladi . Ayni paytda amaliy tadqiqotlarning 63 foizi va eksperimental ishlanmalarning 92 foizi biznes sektori tomonidan amalga oshiriladi.

AQShning muvaffaqiyatli amaliyotiga misol sifatida Tennessi universiteti va Volkswagen kompaniyasi hamkorligini keltirish mumkin. 2011 yildan buyon davom etayotgan ushbu hamkorlik doirasida Volkswagen innovasiya markazi tashkil etilgan bo'lib, doktorantlar dissertasiya ishlarini bajarish bilan birga Volkswagen muhandislari bilan birgalikda elektromobillar va barqaror materiallar bo'yicha tadqiqotlarda ishtirok etadilar . Bu model' ta'lim, tadqiqot va ishlab chiqarishni uzviy bog'laydi.

Yana bir muvaffaqiyatli misol – Illinoys universitetining (UIC) Innovasiya markazi faoliyati. Bu yerda antropologiya va dizayn mutaxassisliklari talabalari birgalikda koreys elektronika kompaniyasi uchun Amerika bozoriga moslashtirilgan oshxona asboblarini ishlab chiqishda hamkorlik qildilar . Bu kabi fakultetlararo va universitet-sanoat hamkorligi talabalarga real muammolarni yechishda amaliy tajriba orttirish imkonini beradi.

Yevropa Ittifoqi mamlakatlari esa transmilliy hamkorlik va dasturlar orqali innovasion ekosistemani rivojlantirishga e'tibor qaratmoqda. CESAER (Evropa fan va texnologiya universitetlari assosiasiyasi) tomonidan ilgari surilgan «Mission 3.1» konsepsiyasiga ko'ra, universitetlar nafaqat texnologiyalarni transfer qiluvchi, balki davlat, biznes, inkubatorlar va investisiya fondlarini birlashtiruvchi koordinator sifatida ham faoliyat yuritishi lozim .

Yevropa Komissiyasining «Evropa universitetlari» tashabbusi doirasida 60 dan ortiq al'yanslar tuzilgan bo'lib, ular ta'lim dasturlarini uyg'unlashtirish, kreditlarni avtomatik tan olish va qo'shma tadqiqot loyihalarini amalga oshirish bilan shug'ullanadi . Xususan:

- ECIU University tomonidan yaratilgan «XR Campus» platformasi kengaytirilgan reallik texnologiyalari asosida ta'lim va tadqiqot faoliyatini olib boradi;
- Una Europa al'yansi sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar va barqarorlik sohalarida qo'shma tadqiqot inkubatorlarini tashkil etgan;
- EUTOPIA esa doktorantlarga qo'shma rahbarlik

ISSN: 3060-4761

qilish va tadqiqot infratuzilmasini umumiy foydalanish imkonini yaratuvchi ilmiy platformani ishlab chiqqan.

Yevropaning Climate-Neutral Cities Mission tashabbusi doirasida shaharlar, universitetlar va biznesning hamkorligi orqali iqlim o'zgarishi muammolariga yechim izlanmoqda. Bu missiya doirasida universitetlar nafaqat ilmiy tadqiqotlar olib boradi, balki shahar ma'muriyati va kompaniyalar bilan birgalikda amaliy yechimlar ishlab chiqadi.

3. Xitoy tajribasi: davlat rolining kuchayishi va ekologik innovasiyalar

Xitoy innovasion tizimida davlatning roli alohida ajralib turadi. Davlat tomonidan moliyalashtiriladigan yirik dasturlar, texnoparklar va innovasion klasterlar orqali universitet-sanoat hamkorligi jadal rivojlantirilmoqda. Xitoyning tadqiqot va ishlanmalarga sarfi YaIMga nisbatan 2 foizdan oshgan, bu Janubiy Koreya ko'rsatkichiga yaqinlashadi .

Xitoyning chiqindi suvlarni qayta ishlash pilot loyihalari misolida uch spiral modelining barqaror rivojlanish maqsadlariga xizmat qilishi kuzatiladi. Ushbu loyihalarda davlat ekologik standartlarni belgilaydi va moliyalashtirishni ta'minlaydi, universitetlar innovasion texnologiyalarni ishlab chiqadi, sanoat esa ushbu texnologiyalarni amaliyotda qo'llaydi . Bu model' davlatning fol yetakchiligi ostida uch spiralning muvofiqlashtirilgan harakatini namoyon etadi.

4. Rivojlanayotgan davlatlar tajribasi: Tunis va Vetnam misoli.

Rivojlanayotgan davlatlarda ta'lim-fan-biznes aloqalarini rivojlantirishda xalqaro hamkorlik va donor tashkilotlarning ko'magi muhim rol' o'ynaydi.

Tunis tajribasi Britaniya Kengashi va Milliy tadbirkorlik ta'limi markazi (NCEE) hamkorligida amalga oshirilayotgan loyihalar bilan bog'liq. Yetti yillik hamkorlik natijasida ishlab chiqilgan strategik tashabbuslar 11 yo'nalishni o'z ichiga oladi :

- Mahalliy iqtisodiy ehtiyojlarga asoslangan korxona markazlari;
- Texnologiyalar transferini qo'llab-quvvatlash;
- Qishloq xo'jaligi innovasiyalari uchun bilimlar transferi bo'yicha hamkorlik;
- Sog'liqni saqlash innovasiyalari uchun test maydonchalari.

Ushbu tashabbuslar Tunis universitetlarining tadqiqot natijalarini tijoratlashtirish va talabalarning tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Vetnam tajribasi esa Buyuk Britaniya bilan strategik hamkorlik asosida shakllanmoqda. 2025 yil oktyabrida Londonda bo'lib o'tgan V'etnam-Buyuk Britaniya Oliy ta'lim forumida ikki mamlakat o'rtasida fan, texnologiya va innovasiyalar sohasida hamkorlikni chuqurlashtirish masalalari muhokama qilindi . Forumda Xanoy fan va texnologiya universiteti va Bradford universiteti, Transport va kommunikasiyalar universiteti va Londondagi Brunel universiteti o'rtasida to'rtta anglashuv memorandumi imzolandi .

Britaniya Kengashi tomonidan ishlab chiqilgan iTechPath dasturi V'etnamda ta'lim sifatini oshirish va ilmiy hamkorlikni rivojlantirishda samarali platforma sifatida e'tirof etilmoqda .

Shu bilan birga, rivojlanayotgan davlatlarda bir qator muammolar saqlanib qolmoqda. Jahon bankining 2020 yilgi hisobotiga ko'ra, V'etnamning tadqiqot va ishlanmalarga sarfi YaIMning atigi 0,25 foizini tashkil etgan (2015), bu Xitoy yoki Janubiy Koreyaning 2 foizidan ancha past . Professor-o'qituvchilar tarkibida fan doktorlari ulushi atigi 25 foizni tashkil etadi.

5. Qiyosiy tahlil va O'zbekiston uchun xulosalar

Yuqoridagi tahlillar asosida turli mamlakatlardagi ta'lim-fan-biznes hamkorligi modellarini quyidagicha qiyoslash mumkin:Adabiyotlar tahlili muammoli ma'ruza shakli oliy ta'limda ta'lim sifatini oshirishning eng samarali vositalaridan biri ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, har bir fan mazmuniga mos holda muammoli vaziyatlar yaratish, ularning didaktik talablari, o'qituvchi kompetensiyasi masalalari hali yetarlicha tadqiq qilinmagan.

Tadqiqot metodlari

Tadqiqot mazmuniga muvofiq quyidagi ilmiy-metodik usullar qo'llandi:

1. Nazariy tahlil. Pedagogik va psixologik manbalar, ilg'or tajribalar, xorijiy va mahalliy metodik adabiyotlar tahlili orqali muammoli ma'ruza shaklining nazariy asoslari o'rganildi.

2. Pedagogik diagnostika. Talabalarning bilim darajasi, darsdagi faolligi va mustaqil fikrlashi darajasini aniqlash uchun kuzatish, so'rovnoma va suhbat metodlaridan foydalanildi.

3. Eksperimental ishlanmalar. Ma'ruza mashg'ulotlariga muammoli ta'lim elementlarini joriy etish asosida pedagogik tajriba o'tkazildi va natijalari tahlil qilindi.

4. Taqqoslash va statistik tahlil. Tajriba va nazorat guruhlari ko'rsatkichlari solishtirilib, o'zgarishlar ilmiy asoslangan statistik metodlar yordamida baholandi.

Ushbu metodlar orqali muammoli ma'ruza shaklining amaliy samaradorligini aniqlash, talabalarning kognitiv faolligi va kompetensiyalariga ta'sirini o'rganish imkoniyati yaratildi.

NATIJALARI VA MUHOKAMALAR. O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, muammoli ma'ruza shakli oliy ta'limda ma'ruza mashg'ulotlarining sifatini sezilarli darajada oshiradi. Kuzatuvlar va tajriba-sinov darslari natijasida an'anaviy ma'ruzalar davomida talabalar asosan tinglovchi rolida bo'lib qolishi, bilimlarni passiv

qabul qilishi aniqlangan. Bunda talabalarning faolligi past, savol-javob va bahs-munozaralarda ishtiroki cheklangan bo'lsa, muammoli ma'ruza shaklida aksincha, talabalar faol ishtirokchi sifatida jarayonga jalb etilishi kuzatildi.

So'rovnoma va suhbat natijalariga ko'ra, talabalar muammoli ma'ruza jarayonida o'z fikrini erkin ifodalash, mantiqiy xulosalar chiqarish, savollarga javob izlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish kabi ko'nikmalari shakllanishini ta'kidladilar. Professor-o'qituvchilar esa ushbu metodning samaradorligini yuqori baholab, uning dars jarayonida ijodiy yondashuvni kuchaytirishi, talabalarni mustaqil bilim olishga undashi va ularning motivatsiyasini oshirishini qayd etdilar.

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatdiki, muammoli ma'ruza shaklida o'qitilgan talabalar an'anaviy ma'ruza tinglagan talabalarga nisbatan bilimlarni mustaqil izlab topish, nazariy bilimlarni amaliy vaziyatlarga tatbiq etish hamda o'z fikrini asoslab bera olish bo'yicha yuqori natijalarga erishgan.

Tadqiqot natijalari (matematik ko'rinishda)

O'tkazilgan tajriba-sinov darslarida 120 nafar talaba ishtirok etdi. Ular ikki guruhga bo'lindi: Nazorat guruhi (an'anaviy ma'ruza): 60 nafar talaba; Tajriba guruhi (muammoli ma'ruza): 60 nafar talaba.

Natijalar quyidagicha qayd etildi:

1. Faollik darajasi:

Nazorat guruhi: 38 foiz faol ishtirok etdi

Tajriba guruhi: 72 foiz faol ishtirok etdi

2. Mustaqil fikrlash ko'nikmalari (test va yozma topshiriqlar orqali):

Nazorat guruhi: o'rtacha 56 foiz muvaffaqiyat; Tajriba guruhi: o'rtacha 81 foiz muvaffaqiyat.

3. Muloqot va bahs-munozaralarda ishtirok etish:

Nazorat guruhi: 42 foiz talabalar faol qatnashdi; Tajriba guruhi: 77 foiz talabalar faol qatnashdi

4. Nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish:

Nazorat guruhi: 49 foiz talabalar muvaffaqiyatli qo'lladi

Tajriba guruhi: 83 foiz talabalar muvaffaqiyatli qo'lladi

Umumiy xulosa: Tajriba guruhi natijalari nazorat guruhiga nisbatan o'rtacha +30% yuqoriroq bo'lib, bu muammoli ma'ruza shakli ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshirishini matematik jihatdan tasdiqlaydi.

Muhokamalardan kelib chiqib aytish mumkinki, muammoli ma'ruza shakli oliy ta'limda nafaqat ta'lim samaradorligini oshirish, balki talabalarni kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan, ta'lim jarayonida bu metodni kengroq qo'llash, o'qituvchilar uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish va tajriba almashish jarayonlarini kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oliy ta'limda ma'ruza mashg'ulotlarini muammoli shaklda tashkil etish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. An'anaviy ma'ruzalar talabalarni ko'proq passiv tinglovchi sifatida shakllantirsa, muammoli ma'ruza ularni faol ishtirokchi, izlanishga moyil va mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida tarbiyalaydi.

Tajriba-sinov natijalari matematik ko'rinishda ham tasdiqladiki, muammoli ma'ruza shaklida o'qitilgan talabalar bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llash, mantiqiy xulosa chiqarish va bahs-munozaralarda faol ishtirok etishda yuqori ko'rsatkichlarga erishgan.

Shu boisdan, oliy ta'lim muassasalarida muammoli ma'ruza shaklini kengroq tatbiq etish, professor-o'qituvchilarni ushbu metod bo'yicha uslubiy jihatdan tayyorlash va innovatsion pedagogik yondashuvlarni keng qo'llash ta'lim sifatini oshirishning muhim kafolatlaridan biri hisoblanadi.

1-jadval: Ta'lim-fan-biznes hamkorligi modellarining qiyosiy tahlili

Mezonlar	AQSh modeli	Yevropa modeli	Xitoy modeli	Rivojlanayotgan davlatlar modeli
Davlat roli	Moliyalashtiruvchi, shart-sharoit yaratuvchi	Koordinator dasturlar ishlab chiquvchi	Faol ishtirokchi, strategiya belgilovchi	Xalqaro hamkorlikni tashkil etuvchi
Biznes ishtiroki	Tadqiqot va ishlanmalarning asosiy moliyalashtiruvchisi	Transmilliy korporatsiyalar va kichik biznes	Davlat kompaniyalari va xususiy sektor	Chegaralangan, asosan xorijiy investisiyalar
Universitet modeli	Tadbirkorlik universiteti	Tadqiqot universiteti, al'yanslar	Texnoparklar bilan integratsiyalashgan	An'anaviy, xalqaro hamkorlikka intiluvchi
Asosiy mexanizm	Universitet innovasiya markazlari	Transmilliy dasturlar, qo'shma tadqiqot	Davlat-akademiya-sanoat integratsiyasi	Xalqaro loyihalar, texnik ko'mak
Afzalliklar	Biznes ehtiyojlariga tez moslashuv, yuqori tijoratlashuv	Transmilliy hamkorlik, resurslarni birlashtirish	Strategik ustuvorliklarga yo'naltirilgan	Xalqaro tajribani import qilish
Chegaralanishlar	Qisqa muddatli loyihalarga yo'naltirilgan	Byurokratik to'siqlar	Markazlashgan boshqaruv	Infratuzilma va malaka yetishmovchiligi

rivoyatlar yuzasidan bahs-munozara tashkil etish o'quvchilarning ekologik masalalarga ongli yondashuvini kuchaytirdi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xalq og'zaki ijodi asosida tashkil etilgan topshiriqlar o'quvchilarning tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatini shakllantirish, ekologik vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish hamda o'z fikrini asoslab berish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida o'quvchilarning ekologik ongini shakllantirishda milliy qadriyatlarga tayanilgan pedagogik yondashuv muhim o'rin tutishini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Natijalarni muhokama qilish jarayonida aniqlanganki, tajriba-sinov ishlari davomida o'qituvchining dars jarayonidagi yo'naltiruvchi va fasilitatorlik roli kuchaygan, o'quvchilar esa bilimlarni passiv qabul qiluvchi emas, balki faol subyekt sifatida ishtirok etgan. Ertak qahramonlari xatti-harakatlarini baholash, maqollar mazmunini sharhlash va ekologik vaziyatlarga nisbatan mustaqil xulosa chiqarish jarayonida o'quvchilar shaxsiy pozitsiyasini ifoda eta boshladilar. Bu esa ekologik tarbiyaning ichki e'tiqod darajasiga ko'tarilishiga xizmat qildi.

Umuman olganda, olingan natijalar xalq og'zaki ijodi asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiatga ongli munosabatni shakllantirishda yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatdi. Ushbu natijalar milliy qadriyatlar va ekologik tarbiyani integratsiya qilish pedagogik jihatdan asosli va istiqbolli yo'nalish ekanligini tasdiqlaydi hamda tadqiqotning ilmiy ishonchliligini dalillaydi.

XULOSA

O'tkazilgan nazariy va amaliy tadqiqotlar shuni tasdiqladiki, xalq og'zaki ijodi boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiatga ongli munosabatni shakllantirishda kuchli va ko'p qirrali pedagogik vosita hisoblanadi. Folklor namunalarining obrazliligi, emotsional ta'sirchanligi hamda axloqiy-me'yoriy mazmuni ekologik tarbiyani samarali tashkil etish imkonini beradi. Ayniqsa, kichik maktab yoshidagi bolalarning psixologik xususiyatlari – tasavvurga boylik, hissiy qabulchanlik va qiziqishning yuqoriligi – folklor vositalari orqali ekologik g'oyalarni chuqurroq singdirishga qulay sharoit yaratadi. Shu jihatdan, xalq og'zaki ijodi ekologik tarbiyani milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtiruvchi metodik ko'prik vazifasini bajaradi.

Tadqiqot natijalari folklor asosidagi mashg'ulotlar ekologik ongni shakllantirishda yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatdi. O'quvchilarda tabiatga nisbatan qadriyatli munosabat, mas'uliyat hissi va amaliy faoliyatga tayyorgarlik sezilarli darajada rivojlandi. Ertak, maqol va topishmoqlardan tizimli foydalanish ekologik bilimlarni shunchaki o'zlashtirish emas, balki ularni shaxsiy e'tiqod va ichki ishonch darajasiga olib chiqishga xizmat qildi. Natijada o'quvchilar ekologik xulq-atvorni tashqi nazorat yoki talab sifatida emas, balki ichki ehtiyoj sifatida qabul qila boshladilar. Bu esa barqaror ekologik madaniyatni shakllantirishning muhim omili hisoblanadi.

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan metodik model uch asosiy tarkibiy qismdan iborat bo'ldi. Birinchidan, folklor materiallarini tanlash mezonlari ishlab chiqildi. Bunda yosh xususiyatlariga moslik, ekologik mazmunning aniqligi, axloqiy g'oyaning ravshanligi va tarbiyaviy potensial asosiy mezon sifatida belgilandi. Ikkinchidan, integrativ dars ishlanmalari tizimi taklif etildi. Ushbu ishlanmalarda folklor elementlari tabiiy fanlar, ona tili va tarbiyaviy soatlar mazmuni bilan uyg'unlashtirilib, muammoli vaziyat, tahliliy suhbat va ijodiy topshiriqlar asosida tashkil etildi. Uchinchidan, diagnostik baholash tizimi ishlab chiqildi. Bu tizim ekologik ongning bilim, hissiy va xulqiy komponentlarini aniqlash hamda natijalarni qiyosiy tahlil qilish imkonini berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1.O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2.O'zbekiston Respublikasining "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni.
3.Milliy o'quv dasturi. – Toshkent, 2021.
4.Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent, 2020.
5.Ekologik tarbiya metodikasi. – Toshkent, 2019.
6.Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent, 2022.
Xalq og'zaki ijodi va tarbiya. – Toshkent, 2018.

SIFATLI TA'LIM – YORQIN KELAJAK
ISSN: 3060-4761
TerDPI ILMIY XABARNOMASI / SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI / НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

MUNDARIJA

PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA

КАРИЕВ А.Д. — Подготовка педагогов к этнокультурному воспитанию в Казахстане: концептуальные основы, эмпирический анализ и перспективы **9**

13 **SHABBAZOVA D.R.** — Boshlang'ich ta'lim mazmunini aksiologik mezonlar asosida tanlash va strukturalash muammolari

BERDIYEV G'.U. — Jismoniy tarbiya darslarini issiq iqlim sharoitida ochiq havoda o'tkazishning dars samaradorligiga ta'siri **18**

27 **NORMUMINOV SH.E.** — Shaxs iste'dodi va maxsus qobiliyatlarini faoliyatga ta'siri.

ALIQULOVA K.X., YAKUBOVA U.SH. — Pedagogik oliy ta'lim muassasalari talabalarida raqamli madaniyatni rivojlantirish texnologiyasi **34**

38 **TOSHPULATOV F.U.** — Umumta'lim maktablarida chizmachilik darslarida 8–9-sinf o'quvchilarining fazoviy tasavvurini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarni qo'llash metodikasini takomillashtirish

TURAPOVA R.B. — DIALOG.UZ mobil platformasi orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarining dialogik nutqini rivojlantirishning samarali texnologiyalari **42**

45 **IZATULLAYEV SH.U., IBRAGIMOV N.SH.** — O'quvchilarning matematik qobiliyatlarini rivojlantirishda psixologik-pedagogik tushunchalarning ahamiyati

MO'MINOV I.X. — Informatika va axborot texnologiyalari fanini o'qitishda innovatsion pedagogik konseptlarni implementatsiya qilish asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kritik fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish samaradorligi **49**

ABDUNAZAROVA Z.A. — Shaxs ijtimoiy–kommunikativ kompetentligi va uni shakllantirish omillari **53**

XOLIQOV N.A. — Ta'lim, fan va biznesning o'zaro samarali aloqalarini ta'minlashda xorijiy davlatlar yutuqlari (qiyosiy tahlil) **58**

CHORIYEV I.G'. — Raqamli ta'lim vositalari orqali mexanikani o'qitish imkoniyatlari **64**

RAIMOV G'.F. — Fizikaning "Mexanika" bo'limiga doir turli tipdagi nostandart masalalarni tanlash, tuzish va yechishda o'quvchi kreativ qobiliyati xususiyatlari **69**

MULLADJANOV U.A. - Yillik tayyorgarlik mashg'ulotlarida qisqa masofaga yuguruvchilarnining jismoniy tayyorgarligini shakllanganlik darajasi **73**

MENGLIYEVA G.I. — Maktabgacha yoshdagi imkoniyati cheklangan bolalarning ijtimoiylashuviga ta'sir etuvchi pedagogik-psixologik omillar **77**

SHOYIMQULOV X.DJ. — Boshlang'ich sinf o'quvchilarining jismoniy qobiliyatlarini sujetli harakatli o'yinlar asosida rivojlantirish tizimini takomillashtirish: pedagogik model va tajriba-sinov tadqiqoti **81**

UBAYDULLAYEVA O'.B. — Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda diqqat rivojlanishining psixologik xususiyatlari **84**

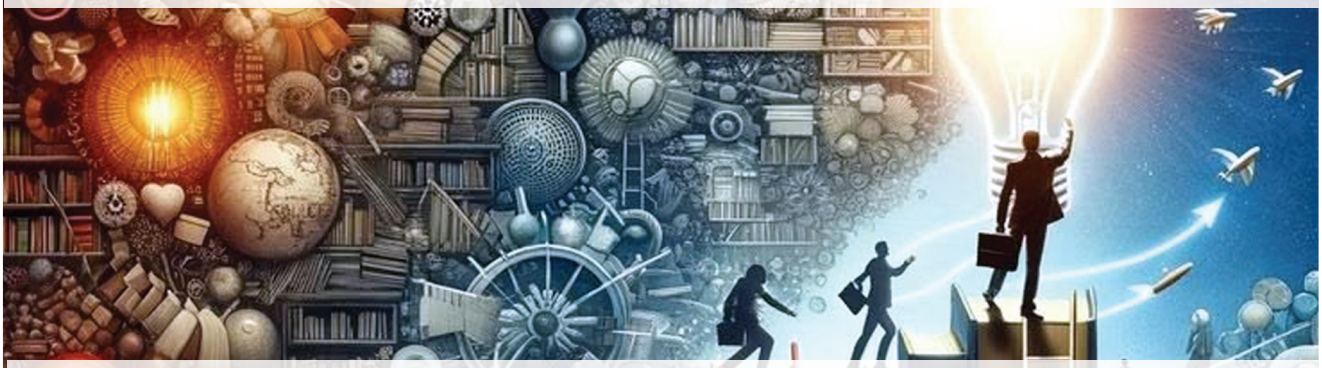
ISSN: 3060-4761
TerDPI ILMIY XABARNOMASI / SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI / НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

ESHMURADOV O.E., MAMMADIYEVA X.M. — Ruhiy rivojlanishida nuqsoni bor bolalarni oilaviy hayotga tayyorlashning psixologik jihatlari **87**

91 **NARBASHEVA M.A., AHMEDOVA U.F.** — Kompetensiyaviy yondashuv asosida talabalarda kasbiy kompetentlikni shakllantirishning pedagogik-psixologik asoslari

NARBASHEVA M.A., TO'XTASHEVA R.A. — Talaba yoshlarni "Otalik va onalikka" tayyorlashning psixologik mexanizmlari **94**

97 **NARBASHEVA M.A., YUSUPOVA B.A.** — Boshlang'ich sinf o'quvchilarida xavotirlanish va qo'rquvning emotsional holatga ta'siri

KURBONALIYEV U.X. — Ta'lim muhitida qadriyatlar kompetensiyasini rivojlantirishning globallashuv sharoitida ijtimoiy-falsafiy asos va metodik yechimlar **101**

ESHMURADOV O.E., MIRZAYEVA S.X. — Boshlang'ich sinf o'quvchilarida xulq-atvor buzilishiga olib keluvchi sabablar **105**

TUROBOV M.S. — Fanlararo aloqadorlik asosida 10–11-sinflarda tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslari **108**

ALIMARDANOVA S.I. — Innovatsion faoliyat — ta'lim sifatini oshirish omili sifatida **113**

IJTIMOIY-GUMANITAR

O'ROLOVA M.T. — Onalik va bolalikni muhofaza qilishda jamoat tashkilotlarining o'rni (2010-2015- yillarda Surxondaryo viloyati misolida) **116**

ZAKIROVA Z.A. — Surxondaryo viloyatida musiqa san'atining rivojlanish bosqichlari va uning o'ziga xos yo'nalishlari **120**

NORQOBILOV A.E. — Vokal ta'limi jarayonida axborot-kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanishning ilmiy-metodik asoslari va pedagogik samaradorligi **123**

SHAYMARDANOVA U., ZAKIROVA Z.A. — Romantik pianizm tarixi va uning uslubiy xususiyatlari **127**

TO'RAYEVA M.Z., ZAKIROVA Z.A. — Musiqiy ta'limning bolalar til ko'nikmalari va psixologiyasiga ta'siri **131**

RAJABOVA M.J., ZAKIROVA Z.A. — Musiqa madaniyati darslarida sun'iy intellekt va bulutli texnologiyalar integratsiyasining kognitiv-metodik modeli **135**

SIFATLI TA'LIM – YORQIN KELAJAK
ISSN: 3060-4761
TerDPI ILMIY XABARNOMASI / SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI / НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

TABIIY VA ANIQ FANLAR

KULDASHEVA SH.A., AXMADJONOV I.L., TURDIALIYEVA M.M., AZIMOVA X.J. — Akrilamid va malein kislota asosida struktura hosil qiluvchi polielektrolitlar sintezi va ularning kolloid kimyoviy xossalari **139**

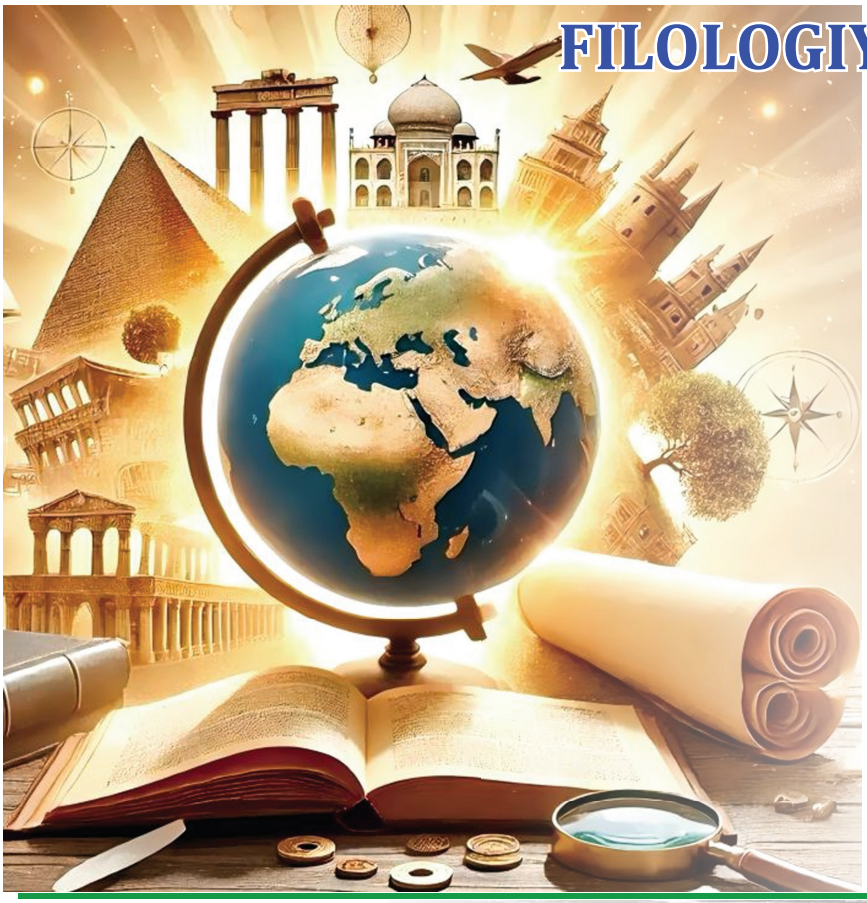
Bozorov L.U. Rajapova D.Sh. Shoqulova M.T. — Polivinilxlorid asosida sintez qilingan sorbentni ba'zi d-metallar bilan sorbsiyalanishining eritma muhitiga bog'liqligi **148**

TURAYEV T.Y. — Microsoft Excel dasturida matritsani ko'paytirishdan foydalanish **150**

КАРАСАКАЛОВ Р.К. — Применение степенных рядов при вычислении пределов **152**

DJUMAEV X.K., UMIRZAQOVA G.E. — Surxondaryo viloyatining ekstremal iqlim sharoitida fasol (Phaseolus Vulgaris l.) navlarining morfologik va antekologik xususiyatlari **156**

DJUMAYEV X., XONGELDIYEVA D.SH. — Dorivor o'simliklar va ularning inson hayotidagi ahamiyati **161**

FILOLOGIYA VA TILLAR

MUMINOVA U.Q. — O'zbek adabiy tilining shakllanishi haqidagi konsepsiyalarning qayta talqini **165**

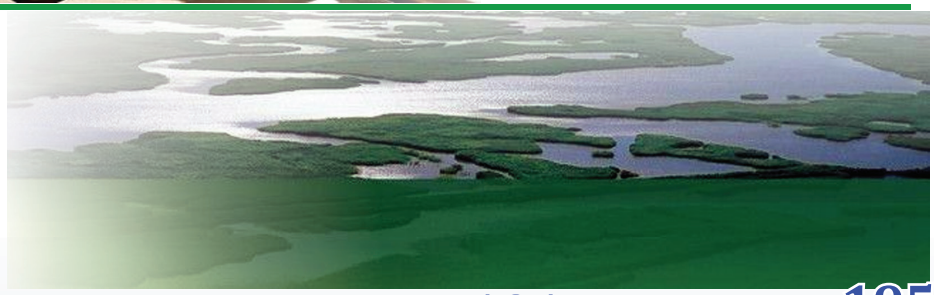
TOSHQULOVA Z.B. — Zamonaviy shoirlar ijodida tun va tong obrazi dialektikasining o'ziga xos jihatlari **170**

OLLOQULOVA F.U. — Maktab o'quvchilarining o'quv tadqiqot faoliyatini shakllantirishda metafan yondashuvining o'rni **175**

SAIDMURODOVA S., OLTIBOYEVA M. — Alisher Navoiyning "Xamsa" asarida obraz yaratish mahorati **180**

ИМАМКУЛОВА М. Н., МУСУРМАНОВА А.К. - Языковая компетенция как психолого-педагогическая основа обучения русскому языку **183**

EKOLOGIYA VA ATROF-MUHIT MUHOFAZASI

TUKHTAMISHEVA F., ABDURAKHIMOV D.KH. — Seasonal assessment of the acidity level of the soil environment in the protection zone under the influence of industrial activity **188**

OMANOV R. SH. — Raqamli texnologiyalar asosida ekologik ta'limni takomillashtirish yo'llari **191**

JOVLIYEVA S.A. — Xalq og'zaki ijodi asosida o'quvchilarda tabiatga ongli munosabatni shakllantirish **195**

